

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ У ФОРМІ ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ

Державна підсумкова атестація (далі – ДПА) є «формою контролю відповідності освітнього рівня випускників закладів загальної середньої освіти І, ІІ, ІІІ ступенів та професійно-технічних навчальних закладів, що надають повну загальну середню освіту, державним вимогам» (*Державна підсумкова атестація*, б. д.).

До 2020 р. ДПА учнів 4-х, 9-х та 11-х класів проводилася у письмовій формі наприкінці навчального року. Завдання укладали заклади загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО), орієнтуючись на рекомендації Міністерства освіти і науки України (далі – МОН України).

Обов'язковим предметом державної атестації здобувачів освіти всіх рівнів була українська мова. Зокрема, учні початкової школи (4 клас) складали ДПА з двох предметів (українська мова та математика), здобувачі базової середньої освіти (9 клас) – з трьох предметів (українська мова, математика та предмет на вибір здобувача освіти). Здобувачі повної загальної середньої освіти (11 клас, випускники ЗЗСО) складали ДПА у формі зовнішнього незалежного оцінювання (далі – ЗНО). У 2021 р. результати ЗНО з чотирьох навчальних предметів (українська мова (українська мова і література), математика, історія України або іноземна мова (на вибір) та навчальний предмет на вибір випускника) зараховувалися випускникам ЗЗСО як результати державної підсумкової атестації.

Метою ДПА учнів 4-х класів був моніторинг якості освіти, учнів 9-х та 11-х класів – оцінювання результатів навчання.

З 2019/2020 н.р. по 2025/2026 н.р. згідно із Законами України та Наказами Міністерства освіти і науки України (спочатку через пандемію COVID-19, а з 2022 р. через воєнний стан внаслідок військової агресії російської федерації проти України) здобувачі освіти 4-х, 9-х та 11-х класів були звільнені від складання державної підсумкової атестації.

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» (2020) передбачається проведення з 2027 р. ДПА учнів 9-х класів у формі ЗНО.

Відповідно до Стратегії розвитку освітніх оцінювань у сфері загальної середньої освіти в Україні до 2030 року (2019) українськими науковцями й практиками було обґрунтовано й запропоновано перехід до стандартизованих оцінювань на всіх трьох рівнях ЗЗСО. Так, на рівні початкової школи ДПА має бути внутрішнім оцінюванням з окремими елементами ЗНО, на рівні базової середньої освіти – поєднанням ЗНО та внутрішнього шкільного іспиту, на рівні повної загальної середньої освіти – у формі ЗНО (*Стратегія розвитку освітніх оцінювань у сфері загальної середньої освіти в Україні до 2030 року*, 2019, с. 12, 19, 26).

З 2024 р. на виконання Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020) та Стратегії розвитку освітніх оцінювань у сфері загальної середньої освіти в Україні до 2030 року (2019) Український центр оцінювання якості освіти (далі – УЦОЯО) розробляє й апробує (пілотує) нову модель атестації для випускників початкової школи – ДПА-4 у формі ЗНО. Метою цього проєкту є отримання об'єктивних даних про стан початкової освіти в Україні для покращення якості освіти й освітньої діяльності (*Державна підсумкова атестація | Український центр оцінювання якості освіти*, б. д.).

Метою ДПА у формі ЗНО має бути не просто оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти чи порівняння їхніх результатів з тими, що передбачені Державними стандартами, а «допомога учням упевнено рухатися далі в навчанні» (*Державна підсумкова атестація | Український центр оцінювання якості освіти*, б. д.).

ДПА-4 у формі ЗНО проводиться з двох освітніх галузей: математичної та мовно-літературної. Її особливостями є те, що:

1) оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти з мовно-літературної освітньої галузі (українська мова й читання) здійснюється за допомогою тестів, через роботу з текстом і вправи на письмо та через стимулювання усної взаємодії учнів (мінідискусії);

2) оцінювання навчальних досягнень учнів з математичної освітньої галузі (математика) здійснюється за допомогою тестів та через виконання дослідницьких завдань, що базуються на реальних життєвих ситуаціях;

3) тестові зошити із української мови і читання та математики містять вправи на психологічне розвантаження учнів та завдання для рефлексії (*Звіт про результати проведення пілотної державної підсумкової атестації випускників початкової школи у формі зовнішнього незалежного оцінювання 2025 року*, 2025, с. 4).

Тобто, для оцінювання учнів 4-х класів з математичної та мовно-літературної освітніх галузей УЦОЯО було розроблено:

– *тестові зошити із української мови та читання*. У кожному тестовому зошиті містилося 21 завдання, які було структуровано за двома змістовими частинами: «Читання» і «Письмо». У частині «Читання» містився текст для самостійного читання мовчки та 12 тестових завдань до нього для перевірки рівня сформованості складників читацької компетентності здобувачів. Частина «Письмо» містила комплекс тестових завдань, спрямованих на визначення рівня сформованості мовної і мовленнєвої компетентності, зокрема орфографічної і пунктуаційної грамотності, граматичної, синтаксичної вправності, а також уміння аналізувати мовні явища й використовувати мову для власної мовної творчості, висловлювання думок, почуттів і ставлень, взаємодії з іншими особами письмово;

– *комплекти матеріалів для організації усної взаємодії*. Об'єктом оцінювання була мовленнєва та комунікативна компетентність, а саме: вміння здобувача освіти взаємодіяти з іншими особами усно, сприймати й використовувати інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях. Було запропоновано організувати в класних колективах мінідискусію за певною тематикою, під час якої учасники

аргументовано висловлювали власну позицію, наводячи приклади та спираючись на власний досвід. Процедура також передбачала виконання завдань зі сприймання усної інформації (слухання);

– *тестові зошити з математики*. У кожному тестовому зошиті містилося 16 різних компетентнісних завдань, структурованих за чотирма змістовими блоками (субтестами): «Числа та дії з ними» – секція «Граємо»; «Величини та вимірювання» – секція «Цікавимося»; «Робота з даними» – секція «Аналізуємо»; «Геометричні фігури й геометричні величини. Орієнтування на площині (маршрут)» – секція «Відпочиваємо»;

– *зошити із дослідницькими завданнями з математики*. У кожному зошиті містилося 4 дослідницькі завдання, які вимагали розгорнутих міркувань на основі життєвої ситуації та давали змогу здобувачам освіти продемонструвати комплекс умінь, що є складниками математичної компетентності. Модель передбачала: 1) окреслення проблемної ситуації (фронтальна робота): мотивація учнів / учениць та ознайомлення їх із буклетом, що містить необхідну інформацію; 2) виконання математичних завдань (індивідуальна робота): пошук шляхів розв'язання проблеми через виконання завдань математичного змісту; 3) рефлексія (фронтальна робота) (*Звіт про результати проведення пілотної державної підсумкової атестації випускників початкової школи у формі зовнішнього незалежного оцінювання 2025 року, 2025, с. 4–5*).

У 2024 і 2025 рр. було проведено перші два етапи пілотування ДПА-4 у формі ЗНО, у 2026 р. відбудеться третій етап пілотування.

У ході пілотування (2024-2025 рр.) було виявлено:

– наявність кореляції між результатами ДПА учнів з читання та письма (0,62), з математики та письма (0,56) та з математики і читання (0,54). Тобто, здобувачі освіти, які мають високі показники з читання та письма, зазвичай успішніше розв'язують завдання з математики;

– наявність у вибірці значної кількості випускників, які потребують посиленої уваги щодо формування мовної та читацької компетентності. Так 19% учасників пілоту продемонстрували початковий рівень у компоненті Письмо та 11% учнів виявили початковий рівень у компоненті Читання. Хоча більшість учасників пілоту продемонстрували достатній та високий рівні у компонентах Письмо та Читання (відповідно 56% та 61%);

– наявність диспропорції у результатах учнів залежно від типу місцевості: у сільських закладах освіти частка здобувачів, які продемонстрували початковий рівень, є вищою, ніж у міських закладах, особливо для письма (29% проти 16%) та математики (7% проти 2%). Водночас усна взаємодія є найменш чутливою до типу місцевості;

– наявність кореляції між кількістю учнів у класі і їхніми результатами. Так, для всіх чотирьох складників (читання, письмо, усна взаємодія та математика) менша наповнюваність класів (до 25 осіб) сприяє вищим балам (*Звіт про результати проведення пілотної державної підсумкової атестації випускників початкової школи у формі зовнішнього незалежного оцінювання 2025 року, 2025, с. 6, 8–9*).

Взагалі, результати пілотування ДПА-4 у формі ЗНО підтвердили, що розроблений УЦОЯО інструментарій оцінювання перевіряє сформованість

умінь учнів 4-х класів з математичної (математика) та мовно-літературної (українська мова й читання) освітніх галузей.

З 2026 р. планується також розпочати трансформацію системи державної підсумкової атестації для учнів 9-х класів. Так, восени 2026 р. УЦОЯО має намір провести перший етап апробації окремих інструментів і процедур оцінювання учнів 9-х класів у формі ЗНО з мовно-літературної (державна мова) та математичної освітніх галузей (*Загальна інформація. ДПА-9, б. д.*). У 2027 р. планується проведення другого етапу апробації (пілотування) моделі ДПА-9 у формі ЗНО з мовно-літературної (державна мова) та математичної освітніх галузей та передбачається первинна апробація інструментів з громадянської та історичної, мовно-літературної (іншомовна освіта) та природничої освітніх галузей (Про підготовку до впровадження з 2029 року державної підсумкової атестації осіб, які завершують здобуття базової середньої освіти, у формі зовнішнього незалежного оцінювання, 2025). У 2028 р. має відбутися запуск повноцінної ДПА-9 з мовно-літературної (державна мова) і математичної освітньої галузей та додаткове пілотування інструментів і процедур для інших галузей, а у 2029 р. – повноцінне упровадження ДПА-9 у формі ЗНО для всіх базових предметів.

Отже, нині відбувається трансформація системи державної підсумкової атестації в Україні. Здійснюється перехід від суб'єктивного «шкільного» оцінювання ДПА на користь стандартизованих зовнішніх оцінювань за моделлю ЗНО на всіх рівнях освіти (4-ї, 9-ї та 11-ї класи). Це має забезпечити об'єктивність даних та єдині вимоги до освітніх оцінювань здобувачів освіти різних рівнів.

Також трансформується й мета ДПА: від контролю знань до моніторингу й підтримки. Особливо це актуальне для початкової школи, де головним завданням стає виявлення прогалин у навчальних досягненнях кожного учня з метою коригування його освітньої траєкторії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Державна підсумкова атестація | Український центр оцінювання якості освіти.* (б. д.). Український центр оцінювання якості освіти. <https://testportal.gov.ua/derzhavna-pidsumkova-atestatsiya/>
- Державна підсумкова атестація.* (б. д.). Міністерство освіти і науки України. <https://mon.gov.ua/tag/derzhavna-pidsumkova-atestatsiya?&tag=derzhavna-pidsumkova-atestatsiya>
- Загальна інформація. ДПА-9.* (б. д.). Український центр оцінювання якості освіти. <https://testportal.gov.ua/zagalna-informatsiya-dpa-9/>
- Звіт про результати проведення пілотної державної підсумкової атестації випускників початкової школи у формі зовнішнього незалежного оцінювання 2025 року.* (2025). Український центр оцінювання якості освіти. https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2025/12/ZVIT_DPA.pdf.
- Про підготовку до впровадження з 2029 року державної підсумкової атестації осіб, які завершують здобуття базової середньої освіти, у формі зовнішнього незалежного оцінювання. Наказ Міністерства освіти і науки України № 1597 (2025, Грудень 09). Український центр оцінювання якості освіти. <https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2025/12/nakaz-MON-1597.pdf>
- Про повну загальну середню освіту. Закон України № 463-IX (2020, Січень 16). Верховна Рада України. Законодавство України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

Оліяр М. П.
*Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна)*

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН ЯК СУЧАСНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Перед сучасним суспільством постає чимало проблем: політичних, економічних, соціальних. В останні десятиліття соціологи заговорили про соціокультурну катастрофу, втрату традиційних цінностей. Але саме в цінностях відображаються запити суспільства, значущість явищ для індивіда, що детермінує соціальну поведінку, ставлення до дійсності, шляхи досягнення життєвих цілей. Сьогодні актуальним залишається запит на базові соціальні цінності – мир, рівність, безпеку, справедливість, які виражають загальнолюдські орієнтири та норми поведінки.

Одним із найважливіших завдань під час проєктування середовища існування людини є вирішення соціальних проблем засобами дизайну. З'явилися нові вирішення існуючих проблем, зокрема маркером соціальних змін став універсальний дизайн як проєктна діяльність з формування предметно-просторового середовища. Універсальний дизайн націлений на покращення умов життя людини, вирішення проблем незахищених верств суспільства, усунення проявів негативної соціальної взаємодії.

Термін «універсальний дизайн», як відомо, був запроваджений американським архітектором Рональдом Л. Мейсом у другій половині ХХ століття і використовувався для позначення фізичного середовища, доступного для людей з інвалідністю. Поняття закріплене Конвенцією ООН «Про права осіб з інвалідністю» (Конвенція про права осіб з інвалідністю, 2006).

Слід зазначити, що дизайн за своєю суттю є соціокультурним феноменом. Він творить і транслює матеріальний та духовно-ціннісний продукт, що відображає існуючий соціально-економічний і культурний контекст середовища, рівень розвитку суспільства та задовольняє потреби людини (фізіологічні, соціальні, духовні, естетичні). При цьому дизайн має потенціал розширення свого впливу на всі сфери життєдіяльності суспільства та може запропонувати нові способи вирішення нагальних проблем. Сьогодні дизайн успішно виконує функції соціально-культурного інтегратора суспільної взаємодії. Він є сучасною концепцією проєктування предметно-просторового світу, що дозволяє формувати соціокультурну цінність дизайнерської діяльності, впливати на культурно-ціннісні стимули життя людини та суспільства. Упродовж останніх десятиліть поняття універсального дизайну перейшло з галузі будівництва в інші сфери діяльності людини, в тому числі і в освіту. З кожним роком підвищується соціальна роль освіти, формуючи